

nowych. Obaj, Parry i Lord byli znakomitymi badaczami terenowymi, co niewątpliwie wpłynęło na sukces ich badań. Lord dokładnie opisuje proces przygotowań do badań terenowych, ich przebieg oraz wyniki. Nie pomija technicznych szczegółów towarzyszącym nagraniom, relacjonuje również treść rozmów z pieśniarzami. Lord wyznaczył nowy kierunek w badaniach nad folklorem.

Pieśniarz i jego opowieść obrazuje również zmiany, jakie towarzyszą procesowi przejścia z kultury oralnej do piśmiennej, przedstawia ginący świat pieśniarzy i ich opowieści; mówi o zmianach, jakie zaszły i wciąż zachodzą w tradycyjnych kulturach i społecznościach, akcentuje również zjawisko wtórnej oralności.

Wpływ dziedzictwa Parry'ego-Lorda wykracza daleko poza literaturoznawstwo klasyczne, południowosłowiańskie, a nawet komparatystykę, obejmując studia nad wieloma literaturami oralnymi i piśmienymi. Jak słusznie zauważają we wstępie do nowego wydania Stephen Mitchell and Gregory Nagy: „Lord i Parry antycypowali w swoich pracach nie tylko metody badania tradycji i gatunków folkloru, ale co najmniej dwa wpływowe podejścia teoretyczne stosowane dziś do badania folkloru – etnopoetykę z jej głębokim zaangażowaniem w kwestię kulturowych matryc artystycznego *performance* oraz performatykę z jej holistycznym ujęciem dynamicznego procesu twórczego i jego relacji zarówno wobec wykonawcy, jak i wobec publiczności¹.”

(Agnieszka Matkowska)

¹ S. Mitchell, G. Nagy, *Wprowadzenie do nowego wydania* w: A. B. Lord, *Pieśniarz i jego opowieść*. Przekład P. Majewski. Warszawa 2010, s. 26–27.

Csaba G. Kiss, *Lekcja Europy Środkowej. Eseje i szkice*. Kraków 2009, ss. 318.



Wydany nakładem krakowskiego Międzynarodowego Centrum Kultury tom esejów Csaby G. Kissa obejmuje teksty publikowane wcześniej w latach 1986–2006 w czasopismach literackich (m. in.: „Tygodniku Powszechnym”, „Akcentie”, „Literaturze na Świecie”, „Krasnogrudzie”, paryskiej „Kulturze”) i tomach zbiorowych. Prace węgierskiego znawcy kultury, historii i literatury Europy Środkowej i Wschodniej zostały podzielone na cztery części, w każdej z nich znalazły się szkice poświęcone zarówno problemom tożsamości narodowej, dziedzictwa kulturowego, zawiłych relacji historycznych, związków politycznych pomiędzy państwami Europy Środkowej, jak i dokonań poszczególnych pisarzy i badaczy jej kultury.

Kiss rozważa dzieje podstawowych pojęć budujących współczesną świadomość wspólnoty kulturowo-narodowej w państwach Europy Środkowej, takich jak: „pamięć”, „jedność etniczno-językowa”, „mit

narodowy”, „symbol narodowy”, „topos śmierci narodu”, rozpatrując zawile losy małych narodów poszukujących samookreślenia w obrębie wielkich imperiów. Autor analizuje policentryczność tej części kontynentu i polifoniczność narracji tworzących, spajających oraz utrwalających poczucie narodowej wspólnoty w obrębie poszczególnych grup społecznych, interpretując treść hymnów narodowych. Te emblematyczne teksty literackie, które umocniły i odrodziły pojęcie „narodu”, „ojczyzny”, „pamięci historycznej” traktuje Kiss jako szczególny wyraz symbolicznej wyobraźni związanej z duchową i mityczną historią narodu. O znaczeniu tych utworów decyduje przede wszystkim wartość zdeponowanych w strukturze tekstu narodowych obrazów, historycznych symboli, czy geograficznej mitologii dotyczącej danego narodu. Idylliczne wizerunki kraju (arkadyjski mit krainy Kunság w hymnie węgierskim), laudacja rajskiej krainy i odrodzenie państwa na wzór odradzającej się przyrody (hymn czeski), czy wizja rzeki Maricy, jako śmiertelnie rannej wdowy (hymn bułgarski) określają zatajone tęsknoty i pragnienia ludzi identyfikujących się z konkretną przestrzenią, krajem, czy językiem, stając się ważnym źródłem wiedzy o kulturowych schematach tworzących mitologię narodu.

Autor *Lekcji Europy Środkowej* rozważa słuszność idei stworzenia podręcznika o Europie Środkowej, który „mógłby okazać się pomocny w należyтым wyeksponowaniu trudno uchwytnych rysów oryginalnych literatury środkowoeuropejskiej, w ukazaniu owej niepowtarzalnej tkaniny, mieniającej się różnymi narodowymi barwami” (s. 123). Wizerunek *Mittleuropy*, którym zajmuje się Kiss, obejmuje zarówno nostalgiczno-krytyczne debaty przepełnione dystansem i sceptycyzmem, jak i teksty

epatujące zaskakującą fascynacją „egzotyką” małych krajów pomiędzy Łabą a Dunajem, Dniestrem a Cisą. Myślenie o Europie Środkowej w kategoriach jej literackich reprezentacji i „państwowotwórczej” natury wiąże się zatem z równoległym rozpatrywaniem niekwestionowanej wartości dziedzictwa kulturowego tego regionu (np. dzieła Kafki, Rilkego, Musila, Wyspiańskiego, Adyego, Krleży, Haška, Schulza, Krúdyego) oraz przecucia, że wszelkie praktyki twórcze i dokonania mieszkańców Europy Środkowej są ciągle opatrywane napisem *ubi leones*. Wszystkie pojęcia, przy pomocy których próbujemy zdefiniować Europę Środkową, można zamknąć w formule „bycia pomiędzy”: pomiędzy obszarami kulturowymi, językami, granicami państwowymi. Jest to egzystencja „w środku klepsydry” (określenie Árpáda Tözsera), w „przelyku” Europy (s. 129). Trudno bowiem o uniwersalne wzory, schematy, czy konwencje, które pozwoliłyby ująć jej mozaikową, skomplikowaną naturę.

Kiss analizuje trudne relacje sąsiedzkie pomiędzy Węgrami i Słowakami przywołując dzieje wspólnych losów, debat politycznych i religijnych, ale także sugerując, że przykład ojczystego kraju można i należy potraktować jako metaforę całej Europy Środkowej, w której nie ma wyraźnych granic, w której ze szczególną łatwością rozpadają się ramy państwa narodowego, w której konieczne jest ponowne zbudowanie świadomości pogranicza, „kresów” („kresowości”) i ich wartości. Węgierski badacz prezentuje te problemy, proponując równoległą lekturę dzieł najważniejszych polityków, pisarzy i historyków idei *Mittleuropy*: Milana Hodży, László Németha, Emanuela Rádla, Luciana Blagi, Istvána Bibó, Kálmána Mikszátha, Gyuli Krúdyego, Czesława Miłosza, Stanisława Vincenza. W debacie o Europie Środkowej wybrał

Kiss podwójną perspektywę wyznaczoną przez „krąg wewnętrzny”, ukazujący problemy konkretnych mniejszości, wspólnot regionalnych, małych narodów oraz ich lokalnych zamiłowań, upodobań, tradycji oraz „krąg zewnętrzny” – związany z filozofią dziejów, wielkimi przemianami polityki i historii. Narracje obu tych kręgów są ściśle ze sobą splecione i każda z nich – jak dowodzi Autor – jest niezbędna, by zrozumieć istotę Europy Środkowej. Czy stanie się ona kiedyś Europą „rodzinną” zależy wyłącznie od tego, czy uda się rzetelnie odrobić lekcję wspólnej historii, kultury, tradycji. Książka Kissa jest znakomitym podręcznikiem do tego przedmiotu.

(Kinga Piotrowiak-Junkiert)

Lajos Grendel, *A modern irodalom története. Magyar líra és epika a 20. században*. Pozsony, 2010, Kalligram, ss. 512.

Historia literatury modernistycznej. Węgierska poezja i proza w XX wieku jest przykładem nietypowego przewodnika po węgierskiej literaturze modernizmu. Lajos Grendel (ur. 1948) – wieloletni wykładowca literatury węgierskiej na Uniwersytecie Komeńskiego w Bratysławie, pisarz, redaktor, krytyk literacki, laureat prestiżowej nagrody im. Kossutha – podkreśla, że jego książka nie jest ani podręcznikiem, ani „literackim bedekerem”, ale autorską propozycją lektury, która ma przybliżyć istotę najważniejszych zjawisk, prądów i przemian dokonujących się w obrębie literatury modernistycznej na Węgrzech.

Każda z dziewięciu części *Historii literatury modernistycznej* prezentuje kolejne etapy przemian literackich – od pierwszych zwiastunów modernizmu w literaturze

węgierskiej (E. Ady, M. Babits, Gy. Juhász), przez dokonania dwóch pokoleń twórców zrzeszonych wokół pisma „Nyugat” („Zachód”), węgierską awangardę poetycką (L. Kassák), poezję i nowelistykę węgierską okresu międzywojennego (A. József, L. Szabó, M. Radnóti, I. Vas, F. Móra, S. Márai, T. Déry, L. Németh), aż po tzw. „literaturę upaństwowioną” (J. Pilinszky, S. Csoóri, I. Örkény, M. Mészöly). Prezentowane problemy literackie uzupełniają noty biograficzne wybranych autorów, fragmenty utworów poetyckich oraz wskazówki bibliograficzne.



Zawartość treściowa książki i jej kompozycja wyraźnie wskazują obszar prywatnych fascynacji literackich Grendla, który – jak sam przyznaje – świadomie narzuca subiektywną wizję węgierskiej literatury modernistycznej i arbitralnie wytycza ramy poszukiwań badawczych. Można potraktować tę taktykę pisarską jako zaletę, ponieważ Autor koncentruje się na autorach i arcydziełach, które są dla niego najważniejsze, najciekawsze, zaskakując niezwykle